گفتوگۆیەك لەگەڵ شێركۆ بێكەس

سازدانی : نیهاد جامی

لەلای شاعیرێك كە بەڕای زۆرینەی ڕەخنەگران كە هەڵگری شوناسی تازەگەری شیعریی كوردیە هەر دیدارێك لەگەڵ ئەودا بۆخۆی قسەكردنە لە ئێستای شیعری كوردیی, بۆیە ئەوكاتەی شێركۆ بێكەس دەدوێنین دەبێت بزانین ئێمە دەمانەوێ بۆچوونی شاعیرێك وەربگرین كە بەشێكە لەناو ئەو گوتارە شیعریە, بۆیە لەو سەرەتایە لێی دەپرسین:

ئایا ناسنامەی شیعری كوردی بە دوای گۆران كە ئێوە كارتان تێدا كردووە تا چەند توانیویەتی گوتاری تازەگەری شیعریی بەرە و ئەزمونی دژە شێركۆیی ببات؟

شێركۆ بێكەس :

گۆران وەك پۆلە بادەكەی سەردەمی خۆی نەیخوێندو وەك ئەوانیش هەڵنەفڕی ئەم جیاوازی خوێندن و هەڵفرینە فەزایەكی تازەی لە زمانی شیعردا كردەوە كە بۆ ئەو قۆناغە وەك ئەوە وابوو بەگژ ڕیتمو هەوایەكدا بچێتەوە كە تەواو پێچەوانەی ئاسمانی شیعری ئەو كاتە بو. لەوەسفە باوەكانیدا و لەمانا باوەكان هەڵگەڕایەوە و ناباوی لەزمانیٚ نزیككردەوە كە تا ئەو كاتە شیعری كوردی تووشی جۆرێك لەچەقینی ناو خمخۆرك كردبوو. دیارە ئەوەندەی كە تازەگەری ئەو كاتە لە توانایدا بوو بیكات, چونكە ئەوە بۆ زمانی شیعری "كفرێكی شیعری" بوو كە یاسای وەسفەكان بگۆڕێت. دەستكاری وەزنەكان بكەیت.پەلیش بۆ ئەرزی حەرامیٚ بهاوی كە شیعری تەقلیدی پەرژینەكانی بۆ دانابوو. "گۆران" بە دوای تازەكردنەوەی رووكاری ئەو زمانەدا هات كە "پیرەمێرد" وەستاكەی بوو. گەشەی زمانەوانیو ئاستی شیعری نویٚ, دوای بیركردنەوەی بیری نویٚو ئەو پرشنگی زەینانە دێت كە هەموو سەردەمیٚ لەگەڵ خۆیدا ئەهێنیٚ, بەواتایەكیتر زمانی نویٚ لە شیعردا پێش ئەوە لە دایك نابێت ئەگەر بەرە ژانەكانی فیكری تازە گینگلیان پیٚ نەدابیٚ. لەلایەكیتریشەوە زمانێكی تازە, هەموو نەخشەی تازەكردنەوەكە بە شاعیرێك ناسپێریٚ, یان بە مانایەكیتر لە هەموو زمانە نوێكارەكانی دونیادا یەك كەس چەند بلیمەتیش بیٚ هەموو نەخشەكە بە ڕەنگی خۆی ناتوانیٚ رەنگ بكات. ئەمە بە كۆی داهێنانەكانو جیا بە جیا دەرئەكەویٚ. مادام باس لە گۆرانە واتە لە گەرمەی ئەو تازەكردنەوەی زمانەدا, لە كاركردنی ناو ئەو بوونیادەدا, لە یەك كاتدا پیرەمێرد هەبووە, ئینجا كۆمەڵێك لاویتر.

برایم ئەحمەدو عەلائەدین سوجادیو رەشید نەجیبو شاكر فەتاحو گۆران وەك چۆن چنینی مافورێك زیاد لە دوو دەستو دوو چاوو یەك جۆرە نەخشی ئەوەی كاركردنیش لەناو زماندا بەو جۆرەیە, بەڵام لەم روبەرەدا كاری ئەفراندنی كەم تا زۆر هەڵكشاو هەڵكشاوتر , بۆ نمونە ئەگەر سەرنجەكە چرتر بكەینەوە دوو توانایان گەورەتر بوون لەوانیتر لە جەمسەری شیعری تازەوە گۆران, لە جەمسەری پەخشانی كوردیدا برایم ئەحمەد. زمانی وەسفیش یەك ئاقاری تازەكردنەوەی بە خۆیەوە نەدیوە, چونكە وەسفەكانیش تەقلیدی و نوێخوازیان تێدابووە. داخراوو كراوەیان تێدابووە. بەجێهێشتنی هەر زمانێكیش واتە لە تازەوە بۆ تازەتر, زەمەنی ڕسكانو پێگەیشتنو ئەزموونی ئەویٚ, ئەمەویٚ بڵێم میكانیكیانە بە دوای یەكدا نایەن, هەموو تێپەڕاندنێكیش ئەبیٚ جۆرێك لە ئارمو بەڵگەی خۆی لەناو زمانەكەیدا هەڵگرتبیٚ, جا ئەو دیاردەو نیشانانە هەر چیەك بن, بەڵام ئەبیٚ جیاكەرەوە بن, بناسرێنەوە, سێبەر نەبن. زمانی نوێخوازی بۆ هەر سەردەمیٚ ناكاتە زمانی نوێخوازی بۆ هەموو سەردەمەكان, بەڵام ئەفراندن زیندووەو بەزیندوویی دەمێنێتەوە. بۆ نمونە زمانی شیعری لای نالی زمانی گۆران نییە, بەڵام لە هەمان كاتدا ئەفراندنی نالی تا ئەو شوێنەی گەیشتونێتی بە زیندوو ئەمێنێتەوە, چونكە ئەگەر وانەبوایە ئێمە لەئیستاشدا سەرسام نە ئەبووین بەو شیعرانەی بەر لە چەندین سەدە نووسراوە, ئەم قۆناغە نوێیەش "ئەگەر مەبەستت لەدوای حەفتاكانەوە بێت بۆ ئێستا" یان ئەوەی لەنەوەی هەرە نوێدا هەیە, بۆ ئەمەی دواییان نەخشەكە زۆر ئاڵۆزە. زمانەكەش بە گشتی هەروایە, زۆربەی زۆریان لەیەك ئەچن وەك لاپەرەی كۆپیكراو, یان وەك ئەوەی ئەو زۆربە یەك دەمو چاو یەك تۆنی دەنگو یەك بالاٌیان هەبێت. بەڵام لە هەمان كاتدا لە نموونە كەمەكانیدا هەست بە جیاوازی ئێمەو ئەوان ئەكەیت, چونكە ناكریٚ یا نەشیاوە ئەو جیاوازیە نەبێت. هەڵبەت ئەبوایە زۆرتر بوایە, ئەبوایە ماوەی نێوانمان زیاتر لە یەكتر بترازایە, بەڵام نا هێشتا نمونەكان لەوە كەمترە توانیبێتیان بەبارە گەشەكردووكەدا ئەو زمانە جیاوازە دروست بكەن. لەناو ئەو شاعیرانەدا كە بیست ساڵێك لە من بچوكترن نمونەی بەختیار عەلیو كەریم دەشتی كەمن!.

بەڵام کاک شێرکۆ ئەوەی زیاتر مەبەستی ئێمە بوو لەو خاڵە دابوو کاتیٚ ووتمان دژە شێرکۆیی بەو مانایەی کە ئیدیی ئەو تازەگەرێتیە تا چەند تواناى دابڕانی هەیە, مەبەستم لەوەیە کە ئاخۆ تۆ دەنگی لەو جۆرە دەبینی؟

شێرکۆ بێکەس :

دابڕان یان جۆرێکی تر سەربەخۆیی زمانو ئەزموونی شیعری یان کەسایەتی شیعری ئەو شاعیرە خۆی یەکەمین نیشانەن بۆ ئەوەی بتوانین قسە لە بەهرەیەك بکەین کە ماڵو هەواری تایبەت بە خۆی هەیە. لە پاشکۆیەتیدا ناژی. گۆران خۆی هەیەو گۆرانی ئەوانیتر ناڵێتەوە, لەئەنجامی ئەزموونەکەیەوە زمانێك دروست ئەبیٚ کە زمانی شیعریەتی ئەبێتە مۆرکو پێناسەی دیاری, بەڵام من وا ینابینم خاوەن ئەو جیهانە شیعریە بم کە ئەو هەموو کاریگەریەم لەسەر تەواوی فەزاکە هەبێت, بەو جۆرەی تۆ ئاماژەت پێداوە نا بەردەوامبوونی ئەزموونەکەم لە بەخشینی بێپسانەوەدا وایکردووە بەو قەبارە گەورەیەوە بکەومە بەرچاو, چونکە لەراستیدا من تەنها بریتیم لەهەوڵێك بۆ ئەو تازەگەرییە. بەواتایەکیتر بە ئاراستەیەك لە ئاراستەکان ئەو کاریگەریەم لەپێکهاتەی شیعریەتی سەردەمێکدا بەرجەستە کردووە کە تواناى تێپەڕاندن بۆ هەر زمان و ئەزموونێك تووشی وەستان هاتو تواناى خستنە سەری زیاتری نەما , ئەوە ئیتر کارەساتە بۆ شیعرو بۆ هەر هونەرێکی تریش.

من پێموانییە ئەو توانایانە نەبن, ئەبیٚ هەر ببن, دیارە مەبەستم لە نەوەی هەرە تازەی نێو تازەگەریەکەیە. بابڵێین ئەو شاعیرانەی لەدە ساڵی دواییدا ئەنووسن, زمانی شیعری لای بەشی زۆریان زمانێکی هەڕەمەکیو پەرت پەرتو نەمەییو و کرچو کاڵە, وەك چاویان بەسترا بیٚ ریٚ ئەکەن. نازانن چی ئەڵێن, شیعرەکان سەرەڕۆن, لەیەکەم خوێندنەوەدا "ئەگەر تەواو بکریٚ" زایە ئەبن وەك هەر نەش نووسرابنو نەبووبن وایە. بەتۆزیٚ لێبوردنەوە هەست ئەکەیت تارمایی ئاشکرایی هەندێك لە شاعیرانی ئێرانیان تێدایەو لەهاتوچۆدان بە تایبەتی سوهرابی سوپهەری و فەروخی فەروخزاد, تەنانەت موفرەداتی زمانی ئەوان موفرەداتی زاڵن. پێناچیٚ ئاگایان لە ئەزموونی شیعری پێش خۆیان هەبێت. هەر وەکو چۆن گۆرانیبێژێکی زۆر هەن, بەگەروو ئەدای موعینو ئەوانیتر گۆرانی ئەڵێن ئەمانیش بۆ شیعری فارسی بە هەمان شێوەن. یان بە بارێکی تردا و لەشیعرو پەخشانی کوردیدا بە پۆل زمانە شیعریەکەی "بەختیار عەلی" ئەدەنەوە بە گوێماندا و بە هەمان ڕیتم و وێنە و دەستەواژەوە دیسانەوە لە بەردەمماندا قوت ئەبنەوە, ئەمە جگە لەوەی لەخوتو خوڕایی دەقەکانیان پڕئەکەن لەوشەی عەرەبیو من گومانیشم هەیە بەشی زۆریان لەو وشانە گەیشتبن, تەنها هەر ئەوەیە بە خۆشی هاتوونە بەر گوێیانو جەڕەتێکیان تێدابوە. لامولیە وردە وردە گەڕەلاوژیەکە ئەڕەوێتەوەو دواتر چەند دەنگێکی هەر جوانیان ئەمێننەوە.

ئێستا دیدێکی رۆشنمان هەیە لەبارەی بۆچوونی ئێوە لەبارەی گوتاری تازەگەری شیعریی کوردیی با ئیچستا بێینە سەر ئەزمونی بەرێزتان لەو بارەیە, هەندێك جار لە ئەزمونی ئێوەدا رشووداوەکان هێندەی بە دوای خوڵقاندنەوەی مانان بەقەد ئەوە بەرەو لای نووسینەوەی ئاماژەی زمانەوانی ناڕۆن, ئایا ئەوە پەیوەندیی بە خودگەرایی شاعیرەوە هەیە بە مێژووەوەوە؟

شێرکۆ بێکەس :

بەتەواوی لەڕستەی "نووسینەوەی ئاماژەی زمانەوانی" نەگەیشتم لەگەڵ ئەوەشدا ئەمەویٚ بڵێم "خولقاندنەوەی مانا" و "ئاماژە زمانەوانیەکان" دژ بەیەك نینو ئەشیٚ پێکەوە ئەزموونێك دەوڵەمەندترو رەنگینتر بەکەن, بەڵام لەو شیعرە درێژانەدا کە من نوسیومن, داستانە شیعریەکان, یان چیرۆکە شیعریەکان, دیارە مەوداکانی "زمانی پوختی شیعر" کاڵتر ئەبنەوە یان بە مانایەکیتر کارە "تەجریدیەکان" ناتوانن لەگەڵ بەسەر هاتو روداوە واقیعیەکاندا تاسەر ئاشنابن بەیەکتر, یان پێکەوە تا سەر هەڵبکەن, چونکە لە "گێڕانەوەدا" شیعریەت بەمانا پوختەکەی نامێنێت ئەو ئەزموونانەی من هەوڵدانێك بووە بۆ ئەوەی هەردوو زمانی تەجریدو واقیع تێکەڵ بە یەکتر بکاتو ئاکام زمانێك بێتە کایەوە هەم هەوێنیٚ لە شیعری پوختو هەم لەگێڕانەوەی شیعری تێدا بێت.

تۆ ناتوانی شیعر بۆ یەکێکیتر دوای خوێندنەوەی بگێڕیتەوە, ئەمە سروشتی زمانی مەجازە, بەڵام بێگومان ئەتوانی دوای ئەوەی چیرۆکێکت خوێندەوە پاشتر بگەینە ئەوەی دەقەکەت لەبەر دەستدا بێت ئەگەر هەموویشی نەبێت هەندێکی بگێڕیتەوە, لەبەرئەوە ئەبینی بەختی چیرۆك لە پەیوەندی خۆیدا لەگەڵ ئەوانیتر لەگەڵ خوێنەردا بە نیازی مانەوەی زۆرتر باشترە, یان ئاماژەکان مەودای گێڕانەوەیان تێدا نییە. ئایا لەجێی خۆیدا نییە ئەم دابڕانە بکەین بەجۆرێك لە گونجاندنو

هەڵکردن لەنێوان هەر دوو زمانەکەدا؟! ئەمە ئەزموونێکن شیعری دراما بەگشتی, شیعری شانۆ, فرە دەنگیین و رووداو بەسەرهات ئەچنێ و هیچ درامایەکیش بەبێ جۆرێك لەململانێی دژەکان نابێ بە دراما, کە فرە دەنگیش هاتە دەقەوە, کە رووداوی گرتە خۆ, ئیتر لە شیعری پوختی زەینی و تەجریدیو ئاماژەی زمانەوانی ئەترازێ و بە سەرێك زەمینەی زمانەکەی واقیعیەو بە سەرێکی دیکەش فەزاکەی روحی و ئاماژەی زمانەوانی ڕووتە. بۆ نموونە تۆ ئەو کاتەی "دەربەندی پەپوولە" ئەخوێنیتەوە لە بەردەم چەندین گێڕانەوەی شیعریدای, لە بەردەم چەندین دەنگی جیاجیادای, لە بەردەم کەسانی دیاری ناو دەقەکەدای, لە ناو زەمەنی جیاجیادای. ئەزانی ئەوە دەنگی شاعیرەو ئەوەیان دەنگی مەولانە خالیدەو ئەویتریان نالییەو ئەویتریش سالمە. بەم پێیە هەم چیرۆكو هەم شیعر تانو پۆیان کێشاوەو ئاماژە زمانەوانیەکان چوونەتە ناو پێکهاتەی دەقەکەوەو لەشوێنی خۆیاندا دەردەکەون.

ئەپرسن " هێندەی بە دوای خولقاندنی ماناوەن ئەوەندە بەلای نووسینەوەی ئاماژەی زمانەوانیەوە ناڕۆی" من ناتوانم شیعری بێمانا بنووسم!, چونکە ئەگەر ئاماژە زمانەوانیەکان ئاماژەی مانادار لەخۆ نەگرن بە تەنها وەك کۆمەڵێ ئیشاراتی لاپرەسەنگیان لێدێت لەوە زیاتر کە ئەبنە بار بەسەر دەقەوە هیچ رۆڵێکی تریان نابێت. من ئەزانم تۆ قسە لە فۆرمو زمانی هێمایی دەکەیت, من ئێستا بە ئەزموونی خۆم گەیشتوومەتە ئەو سەرەنجامەی: هەردوو شێوەی" شیعری داخراوو قفلکراو یان شیعری تەواو دەرگا لەسەر پشت" وەك یەکن, لە هەردوو حاڵەتەکەدا, شیعریەت تیا ئەچێ, لە یەکەمیاندا ئەبێ بە تەلیسمو بە کەس هەڵنایەتو ناکرێتەوەو لە دووەمیشیاندا ئەبێتە تۆڵەکەو هەموو هونەرێك لە دەست دەدات. بە دابڕانی تەواو لەویترو نەخۆ ڕووتکردنەوەی تەواویش لە بەردەمی خوێنەرو گوێگردا, شیعر بزر دەبێ. من مەسەلەی خوێنەری زیرەكو ئەو جۆرە پاسەوانە بۆ شیعری قفلکراو پەسەند ناکەم, چونکە شیعری تازە ئەبێ لەناو هەموو عاشقانی شیعردا هەڵبژاردنی خۆی بدۆزێتەوە نەك بە تەنها هەڵبژاردەیەکی دیار.هەندێ لە شاعیرانی دابڕاو لە گوێگر ئەم قسانە بۆ ئەوە دەکەن چونکە ناخوێندرێنەوە یان خوێنەریان دەگمەنە, لەبەرئەوە ئەبێ هەروا بڵێن. من پێموایە "ناوەندێك یان ناوەڕاستێك" هەیە ئەکەوێتە نێوان هەر دو شێوەکەوە. میانڕەویەت لە مابینی هەردوولادا, نەزۆر گیرو نەزۆر شل, شیعری راستەقینە لە وێدایە, هەر لەوێشدا لەو ئاسانە گرانانەدا توانای شاعیر دەرئەکەوێ, ئەمەش چ وەك فۆرم و زمان, چ وەك فانتازیاو مانا, بابەتو زمان و ئاماژەی زمانەوانی و خوڵقاندنەوەی مانا یەك یەکتری هەڵئەشێلنەوە, یەك یەکتری تەواو ئەکەن, ئەمە بونیادێکە بە کۆی ئەو فۆرمو زمانو بابەتانە بەسەریەکەوە تەلارە شیعرێکە تەواو ئەکەن, تازەگەریش خەوشی خۆی هەیە. یەکێك لەو خەوشە زەقانە ئەو زمانە عاسییو بەگیروگازو داخراوانە بوو کە پەرەی پێداو دابڕانی لە نێوان خۆیو عاشقانیدا دروستکرد, بۆئەوەی شیعر لەخۆشەویستی ئەویدی نەکەین, بۆئەوەی تازەکردنەوە نەبێ بە دیلکردنەوەی وەرگرو دروستکردنەوەی جۆرێك لەکۆتو پێوەندی تر. پێویستە ڕوون بێتەوە بۆئەوەی قوڵایی هەناوی ببینین, تا ئەم ڕوونبوونەوەیە نەبێت شیعر ناچێتە دۆخە زێرینەکانی جارانیو بەو شێوەیە ناخوێندرێتەوە وەك لە ڕابردوودا ئەخوێنرایەوە, دیارە من مەبەستم ڕوونبوونەوەیە لەم سەردەمەداو بەو تازەگەرییەی ڕوەو ئاییندە بمانبات. من ئەم قسەیەم هەر بۆ شیعری کوردی نییە, بەڵکو بۆ هەموو شیعری دونیایە. تۆ با لە خۆمان دووربکەوینەوەو بپرسین بۆچی بۆچی لەروسیادا هەتا ئێستاش ئەوەندەی پوشکین ئەخوێندرێتەوە شاعیرێکی دیکەی ئەم سەردەمەو هەر لەروسیادا ناخوێندرێتەوە؟! بۆچی لەئیسپانیاداو هەتا ئێستاش ئەوەندەی گارسیا لۆرکا شیعرەکانی لە ئامێز ئەگیرێن بۆ شاعیرێکی نوێخوازی ئەم سەردەمەیان بەو جۆرە باوەشی بۆ ناکرێتەوە؟!. مەسەلەکە زمانە, نەك بابەت, یانی پوشکین زمانێکی شیعری هەبووە کە هەم دیستوفسکی سەرسام کردووەو هەم خوێندکارێکی زانکۆیش!. زمانی قفلکراو هەموومان تووشی بێزاری ئەکات, دوورمان ئەخاتەوە لەشیعر, بە تایبەتی لە سەردەمێکی جانجاڵی وەك ئەمڕۆدا کە بە سەدان هۆو هۆکاری تر هەن بۆ ئەوەی هەر لە ئەدەب خۆیدا رێگای تر بۆ چاوو لێکدانەوەمان بدۆزینەوەو خۆمان لە زمانە ئاڵۆزکاوەکان بە دوور بگرین خولقاندنەوەی مانا هەمیشە خولقاندنەوەی فۆرمیشی بە دوادا دێت. نازانم ئەشێ من لەسەردەمەکە دواکەوتبم! یان ئەبێ لەو شیعرانە نەگەم , بەڵام ئاخر شیعر بە هەر شێوازێ بنوسرێ ئەبێ جوانیەك راتگرێ, لە زمانەوە بۆ خەیاڵو بۆ وێنەو رێتمو رەمز وهێما زمانەوانیەکان! بەڵێ جاری وا هەیە برووسکەی زمانێك یان ئاماژەیەکی ناراستەوخۆ لێت ئەدات, بەڵام زۆر زوو بزر ئەبنو یان پەرتو پچرپچر ئەبن, ناچنەوە سەریەك. ئەتوانیت دە دێر دەربهێنیتو بەڵام هیچ بۆشاییەکیش لەنووسینە کەدا دروست نەبێت. بۆ بەشی دوایی پرسیارەکەتان , من مێژوو وەك مێژوو نانووسمەوە, من کار لە بە شیعرکردنی مێژوو یادەوەریدا ئەکەم, واتە خودی خۆمو مێژووشم, چونکە من لەدەرەوەی مێژوودا نیم, بەڵام ئەو کاتەی وەك شاعیر ئەچمە ناو دیرۆکەوە بەو شێوەیە هەڵیئەنێلمەوە کە شیعر ئەیەوێ. خودی ئێمە هی هەر یەکێکمان

خودی مێژوەو خودی مێژووش نییە, شاعیر وشەکان سیحراوی ئەکات لەقاوغی فەرهەنگی دەریان ئەهێنیٚو رۆحی تازەیان ئەکاتەوە بە بەردا, وەك ئەوەی سەر لە نویٚ بیانخولقێنێتەوە. خولقاندنەوەی مانا, واتە ڕوانینی نویٚ, هەموو ڕوانینێکی نوێش, بیٚ ئاماژەو هێما زمانەوانیەکان شیعریەت بە وجود ناهێنیٚ!.